

יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה

מים ראשונים: ביום השביעי לתשעה באב אנו חוגגים את ט"ו באב, ללמדך שאין יושבים "שבעה". אין להרבות באבל ואין לקונן יתר על המידה, אלא לקום ולעשות, לבנות ולהיבנות. ביום בו פסק המוות מדור המדבר ושלם עוון חטא המרגלים, וקם דור נוחלי הארץ; ביום זה יש גם לתקן את החטא ההיסטורי של השבטיות ושנאת חנם שבעטיין חרב הבית ולהתיר לעצמנו לבוא זה בזה.¹

תענית פרק ד משנה ח – ימים טובים לישראל

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו ... וחולות בכרמים.² ומה היו אומרות? בחור שא נא עניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עניך בנוי תן עניך במשפחה: "שקר החן והבל היופי אישה יראת ה' היא תתהלל" (משלי לא ל). ואומר: "תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה" (שם שם לא). וכן הוא אומר: "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" (שיר השירים ג יא). "ביום חתונתו" – זו מתן תורה, "וביום שמחת לבו זה" – בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן.³

גמרא בבלי תענית דף ל ע"ב – מבנות צלפחד ועד פלגש בגבעה

רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים. בשלמא יום הכיפורים – משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות.⁴ אלא חמישה עשר באב מאי היא?⁵ – אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.⁶ מאי דרוש? "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד" (במדבר לו ו) – דבר זה לא יהא נהג אלא בדור זה.⁸ אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר: "ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה" (שופטים כא א). מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו.⁹

¹ בדברינו **בית חשמונאי** הבאנו את הערתו של עמוס חכם ז"ל שעשרה בטבת חל ביום השמיני לאחר שמונת ימי החנוכה, מעין סמל לשקיעתו העגומה של בית חשמונאי. וכאן ביום השביעי לתשעה באב, חל ט"ו באב שהוא יום טוב לישראל וסמל לתקומה ותקווה. ומה עם הבנים? ראו אמנם הנוסח "בני ירושלים" להלן במשנה המצוטטת בירושלמי, אך כבר העירו על כך הפרשנים והמדקקים שהכוונה היא לבנות. ומה באמת עם הבנים? ראו בברייתא המובאת בתלמוד בבלי תענית לא ע"א: "מי שאין לו אשה נפנה לשם". ובמשנה למעלה: "בחור שא נא עניך וראה מה אתה בורר לך" – האם ייתכן שנוצרו "שידוכים" והתקשרויות בפועל בין בני זוג בתום המחולות? ואם נחזור לבנות "החולות בכרמים", האם יש כאן רמז לחולה מסוג אחר? שיר השירים פרק ב פסוק ה'?

² הדרשה האחרונה "וכן הוא אומר: צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה" שונה מ-"ואומר" הקודם. את זה האחרון אומר הדרשן ולא בנות ירושלים, במטרה לסיים את המשנה, הפרק והמסכת כולה בדבר חיובי. (לגבי חתונתו של שלמה המלך והעטרה שעטרה לו בת שבע אמו ביום זה, ראו מנגד הדרשות כגון בויקרא רבה יב ה, על הוללות שלמה ערב חנוכת המקדש). ובגמרא מובאת ברייתא המתארת את מחולות בנות ירושלים ופנייתן לבחורים באופן מורכב יותר. מסתבר שאת האמירות שבמשנה: "בחור שא נא עניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עניך בנוי תן עניך במשפחה: שקר החן והבל היופי אישה יראת ה' היא תתהלל" – אמרו המיוחסות. לאחרות, היו דברים אחרים לומר. ראו גמרא תענית לא ע"א: "מיוחסות שבהן היו אומרות: בחור שא נא עניך וכו'. תנו רבנן: יפיות שבהן מה היו אומרות - תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות - תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים. מכוערות שבהן מה היו אומרות - קחו מקחכם לשום שמים, ובלבד שתעטרונו בזהובים". ומי לא מופיע? העשירות! כנראה שהן לא היו צריכות לומר הרבה ואולי גם לא לחול בכרמים.

³ ובאמת תמיהה גדולה היא שבכל תפילותינו ובקשותינו לסליחה ומחילה ביום הכיפורים, אין אנו מזכירים שביום זה ניתנו הלוחות השניים לעם ישראל, שהייתה זו עת רצון וסליחה על מעשה העגל וציווי על המשכן (התחלת מעשהו) ובעצם השלמת מתן תורה. ראו דברינו **יום מתן לוחות שניים** ביום הכיפורים. ראו גם דברינו **לוחות שניים כראשונים?** בפרשת עקב.

⁴ מה מיוחד בט"ו באב, אילו אירועים אירעו בו שבגינם נחשב ליום טוב?

⁵ ובהמשך הגמרא שם מובאים אירועים נוספים שזכיר בקצרה להלן. בדף זה, נתמקד בסיבה "יום שהותרו בו שבטים לבוא זה בזה". ואם לפתוח בחידוד, אפשר לומר שהמחולות בכרמים הם כנגד המחולות בעגל (שמות לב יט) וחג ה' בשילה (שופטים כא יט) הוא כנגד "חג לה' מחר" בחטא העגל.

⁶ ראו הפסוק המלא: "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְבָנוֹת צִלְפַּחַד לֵאמֹר לטוב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אֲךָ לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים". לכאורה, תרתי דסתרי. ומה גם שהמגבלה לא הייתה ברמה של השבט כי אם משפחה ובית אב.

⁷ התשובה לסתירה הפנימית לכאורה שבפסוק היא שהאיסור של בת יורשת נחלה להינשא לבן שבט אחר, לא נהג, אלא בדור נוחלי הארץ, כפי שנראה בהמשך. התרת מגבלה זו על בנות ירושלים היא שמאפשרת לומר שאכן הותרו השבטים לבוא זה בזה. לולא כן, היה ההיתר לא שלם וכופה על הנשים שזה עתה זכו למעמד עצמאי-כספי, לבחור בין חיזוק מעמדן בחברה ובין רחשי הלב.

⁸ רב יוסף בשם רב נחמן: מביא סיבה נוספת לחגיגת ט"ו באב והכתרתו כיום טוב: יום שבו הותר שבט בנימין לקחת נשים משאר השבטים, היינו "לבוא בהקל", לאחר המלחמה והחרם שהושת עליו בעקבות מעשה פלגש בגבעה (שופטים יט-כא). ראו דברינו **בין שדום לפילגש בגבעה** בפרשת וירא. בהמשך, מביאה הגמרא סיבות נוספות להכרזת ט"ו האב כיום טוב (להם הקדשנו את הדף

אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבת בנימין לבוא בקהל, ... רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שִׁקְלוּ בו מתי מדבר. ... עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל, ... רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה... רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. דתניא: רבי אליעזר הגדול אומר: מחמישה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה,¹⁰

מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד ב - חכמתן של בנות צלפחד

תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן.¹¹ חכמניות הן – שלפי שעה דברו. דאמר ר' שמואל בר רב יצחק: מלמד שהיה משה רבנו יושב ודורש בפרשת יבמין, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" (דברים כה ה). אמרו לו: אם כבן אנו חשובין – תנה לנו נחלה כבן, אם לא – תתיבם אמנו!¹²

מסכת בבא בתרא דף קכ עמוד א - לטוב בעיניהן תהיינה לנשים

אמר רב יהודה אמר שמואל: בנות צלפחד הותרו להינשא לכל השבטים, שנאמר: "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים" (במדבר לו ו), אלא מה אני מקיים "אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים" (שם)? עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן.¹³

מותיב רבה: "אמור אליהם" (ויקרא כב יג) - לאותן העומדים על הר סיני, "לדורותיכם" – אלו דורות הבאים. ... יש באבות שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות ... קתני מיהת, באבות הוא אומר: "וכל בת יורשת נחלה"! הוא מותיב לה והוא מפרק לה: לבר מבנות צלפחד.¹⁴

אמר מר: באבות הוא אומר: "וכל בת יורשת נחלה".¹⁵ באבות - אין, בבנים - לא, מאי משמע? אמר רבא, אמר קרא: "זה הדבר" (במדבר לו ו) – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.¹⁶

המקביל מה אירע בט"ו באב, והשאלה כאן היא האם הצעת רב יוסף בשם רב נחמן על שבת בנימין גם היא 'הצעה נוספת' או שהיא קשורה לרעיון המרכזי של בנות צלפחד? אנחנו נוטים לחבר את שניהם ולהפרידם משאר ההצעות על בסיס המוטיב המשותף "הותרו שבטים לבוא זה בזה". מציאת בן זוג והקמת בית בישראל דוחים את השבטיות! ומה עוד שקשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף, ומציאת בן זוג והוא בבחינת מתיר אסורים (התרת הרווקות). ראו הפסוק בתהלים סח ז: "אלהים מושיב יְחִידִים בְּיָתָהּ מוֹצִיא אֲסִירִים בְּפוֹשְׁרוֹת" והדרשות שנאמרו עליו לענייני שידוכים, כגון בגמרא סוטה ב ע"א, הסיפור על המטרונה ור' יוסי בן חלפתא בבראשית רבה סח ד, ויקרא רבה ח א ועוד... המשך

¹⁰ כאמור כבר לעיל, הגמרא בתענית (והמקבילה בבא בתרא קכא ב) ממשיכה בהצעות נוספות באשר לסיבה לקביעת ט"ו באב כיום טוב. סקירה כללית של הצעות אלה מצויה בדף מה אירע בט"ו באב, אך כל אחת מהצעות אלה ראויה לדף משל. כולל הצעת רב יוסף בשם רב נחמן לגבי שבת בנימין שלעיל חברנו אותו עם המוטיב הראשי "הותרו שבטים לבוא זה בזה". בדף זה, נתמקד במוטיב "יום שהותרו בו שבטים לבוא זה בזה" בעיקר בהיבט של סיפור **בנות צלפחד** עליהן הרחבנו לדון בפרשת פנחס.

¹¹ ובהמשך הגמרא שם (קכ ע"א) עוד תכונה חשובה של בנות צלפחד: "בנות צלפחד שקולות הן, שנאמר: ותהיינה, הויה אחת לכולן". במה ניכרה חוכמתן של בנות צלפחד? ש"לפי שעה דבר". ובמדרש אגדה (בובר) במדבר כז הנוסח הוא: "שלא דברו אלא לשעת הצורך". ובילקוט שמעוני תורה פרשת פינחס רמז תשעג שמרחיב גמרא זו (והבאנו בדברינו **בנות צלפחד** בפרשת פנחס) מסתממים טענותיו של משה בדיון עם בנות צלפחד: "אותה שעה סלקו את משה". האם אנחנו שומעים כאן דאגה של בנות צלפחד לעצמן, להשיג מה שניתן להשיג ברגע נתון ששוב לא יחזור? (ראו בגמרא להלן שאכן לבנות צלפחד היו דין מיוחד והוא דווקא לחומרה). לא דווקא. את "לפי שעה דבר" אפשר להבין גם אחרת. ראו פירוש אבן ישראל (שטיינזלץ): "שבאו בטענתן בזמן הנכון, בעת שראויה טענתן להישמע". חכמניות היו לדעת לתפוס את הרגע ואת ההזדמנות, אך לא לצורך שעה, אלא דווקא לטווח ארוך ולדורות. "איזהו חכם? הרואה את הנולד" (תמיד לב ע"ב). **ובנות צלפחד**, אנו טוענים, ראו הרבה הרבה קדימה.

¹³ נשוב ונעיין בפסוקים בתורה הדנים בנושא: "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְבָנוֹת צִלְפַּחַד לֵאמֹר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים: ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל" (במדבר פרק לו פסוקים ו-ז). יש כאן סתירה לכאורה. את מה נעדיף? את "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים" או את "למשפחת אביהם תהיינה לנשים" ואת "ולא תסב נחלה"? דעתו של רב יהודה בשם שמואל היא חד משמעית: "לטוב בעיניהן תהיינה לנשים" הוא העיקר והשאר הוא "המלצה בלבד" (האם מכאן נוכל אגב למוד שאין להשיא אשה אלא למי שטוב בעיניה?). מהבקשה הראשונה של בנות צלפחד לקבל את חלקן בארץ, התגלגל הדין הלאה לעניין הגבלות או אי הגבלות בנישואין בין שבטיים. האם חזו בנות צלפחד שחכמניות היו השתלשלות זו? האם אכן ראו את הנולד?

¹⁴ רבה חולק על רב יהודה שאמר בשם שמואל. הוא סבור שבדור של בנות צלפחד – דור כיבוש הארץ בזמן יהושע – עדיין נהג האיסור של נישואין בין שבטיים על מנת למנוע העברת נחלה משבט לשבט, לפחות לא לפני הנחלה וחלוקת הארץ הראשוניים. בנות צלפחד היו מקרה מיוחד בדור זה (דור האבות) שהותרו להינשא "לטוב בעיניהן". שאר כל הנשים בדור האבות נאסרו בנישואין בין שבטיים, על מנת שלא לפגוע בחלוקת הארץ הראשונית, כאמור. אבל גם הוא מסכים שלאחר דור זה, נפסק האיסור לגמרי - "יש באבות שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות". ראו פירוש שטיינזלץ שם: " ... ומצווה זו שתינשא האשה לבן שבטה הייתה רק בדור האבות, בדור נוחלי הארץ, ולא בדורות לאחר מכן".

¹⁵ ויש לקרוא את הפסוק בהקשרו הכולל: "וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו: ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל".

¹⁶ רבא לא מוכן להחריג את בנות צלפחד משאר דור באי הארץ. הפסוק: "זה הדבר" שמשמעותו זה ולא דבר אחר, לא בא להחריג את המקרה הפרטי של בנות צלפחד, אלא את דור באי הארץ כולו, שרק לדור זה נאמר הציווי: "וכל בת יורשת נחלה" שתינשא רק לבני

רמב"ן במדבר לו ז – על כורחנו תיסוב נחלה משבט לשבט

ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה – לא חשש הכתוב אלא לתקן העת ההיא. כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחר, והן יורשות נחלה היום, או שתירשנה מיום זה ואילך שימות אביהן או אחיהן בלא בנים, על כרחנו תסוב נחלתן ממטה אל מטה, ומי יוכל לתקן בזמן את אשר עותו? כי לא רצתה התורה לצוות שלא יירשו אותן הבן והבעל, שלא ראתה לעקור משפט הירושה. וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידיים לבוא, כי הבנות שאינן יורשות נחלה יכולות להינשא לכל השבטים, ואפשר שתהיינה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב ותעבור נחלת אביהן או קרוביהן להן.¹⁷

ועל דעת רבותינו (בבא בתרא קכ א) שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד, יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ בנות יורשות נחלה זולתי בנות צלפחד, כי על כן לא דברו. וצוה הכתוב, שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהיה בתו יורשת אותו, לא תינשא לשבט אחר שלא יבוא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה בתוך מטה אחר. כי הקפדה להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה. כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך ... והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש מכאן ואילך.¹⁸

מסכת ערכין דף לב עמוד ב – ביטול היובל?

דתניא: משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כה ו),¹⁹ בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן; יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, יהא יובל נוהג? תלמוד לומר: "לכל יושביה", בזמן שיושביה כתיקון ולא בזמן שהן מעורבין!²⁰

אחרית דבר

אנו שזכינו לראות בשוב ה' ציון ובכינוס גלויות, עדות ושבטי ישראל מהפזורות לארץ, אפשר שנאמר שבדור האבות העולים והמתיישבים הראשונים בארץ, אכן מן הראוי היה שכל עדה תביא איתה את מנהגיה בשלמותם ותשמרם ולא תסוב מסורת ומנהג מעדה לעדה. אבל בדורות הבאים, כבר הותרו משפחות, עדות ושבטים לבוא זה בזה ורבו ב"ה הנישואין בין יוצאי קהילות שונות ובני עדה אחת מתפללים עם בני עדה אחרת ואף עוברים לפני התיבה ומתאימים את

שבטה (ראו הפסוקים בהערה הקודמת). לשאר הדורות, אין איסור זה נוהג וחוזר הפסוק: "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים". סיפור פרשת בנות צלפחד בפרשת פנחס שנאמר למשה מפי הגבורה, הוא העיקר. ולפי שיטה זו שנראית כסיכום הסוגיה, בנות צלפחד קבלו על עצמן את הסייג של מגבלות הנישואין על מנת לזכות בנחלה. בנות צלפחד לא היו מקרה מיוחד לעצמן, אלא סללו את הדרך לדורות הבאים. דרך כפולה: גם חידשו שבת יורשת במקום שאין בנים (ולפני כל שאר קרובי המשפחה), וגם שברו את המסגרת השבטית ואת מגבלות הנישואין רק לבני אותו השבט (אותה משפחה? גלעד? מכיר? מנשה?). עוד לפני המקרה הטרגי של פילגש בגבעה, בנות צלפחד הן שגרמו להתרת השבטים לבוא זה בזה, הן המקור הקדום ביותר לאחת הסיבות המרכזיות לכך שט"ו באב הוא יום טוב. אחד משני הימים הטובים ביותר לישראל.

¹⁷ הסבת נחלה ממטה למטה יכולה להיות גם בין אנשים, בלי בנות ונשים. ראו בבא בתרא קיא ע"ב: "ואומר: ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו. וכי מנין לפנחס שלא היה לו לאלעזר? אלא, מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה". וכאן מדובר בכהנים שלכתחילה אין להם נחלה בארץ, אף בעקבות ירושה מקבלים נחלה בתוך שבט אחר.

¹⁸ רמב"ן מסכם את הסוגיה ה"ל ממסכת בבא בתרא ומדגיש שההקפדה של התורה הייתה רק על הנחלה הראשונה. שבעת שחלקו ונחלו את הארץ בתקופת יהושע, תהיה לכל שבט נחלה ראשונית מוגדרת וברורה ולא שסועה ומפולגת. לאחר מכן, אין יותר הקפדה כי אי אפשר אחרת: "על כורחנו תיסוב נחלה ממטה למטה ... לא יחוש הכתוב למקרים העתידיים לבוא" ובכלל, גם בת שבשעת נישואיה לא הייתה מועמדת לקבל ירושה (כי יש לה אחים), עשויה להפוך ליורשת לאחר שנשאת (כי מתו אחיה בחייה ואין יורשים קרובים ממנה). ובוודאי שלא נגביל אותה לכתחילה עם מי להתחתן שמא אח"כ תירש ותעביר נחלה. וכי נאסור באופן גורף נישואים בין שבטיים (גם אם הם יוגבלו רק לבת יחידה)? הרי דבר זה לא יעלה על הדעת. "והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש מכאן ואילך". את כל זאת, ראו בנות צלפחד ועשו מה שעשו בראייה חכמה של הנולד! לא רק את זכויותיהן כנשים השיגו בנות צלפחד (לא לגמרי), אלא גם את עקירת השבטיות מעם ישראל שהיא המשך בלתי נמנע. אכן, חכמניות היו.

¹⁹ הפסוק המלא הוא: "וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל הוּא תִהְיֶה לָּכֶם וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ". הדרור אחד הוא שחרור עבדים וחזרתו של כל שהוא או נחלתו שועבדו באופן כלשהו למשפחתו ואחוזתו נחלת אבותיו המקורית. דרור אחר שחידשו בנות צלפחד הוא הדרור / החופש של אדם להינשא למי שחפצה נפשו ולגור באשר יחפוץ.

²⁰ פתח מקור תנאי זה בביטול היובל עקב גלות שבטי עבר הירדן המזרחי, וסיים בדברי האמוראים ופירושם, שהיובל בטל כאשר השבטים מעורבים ואינם יושבים 'כתיקונם'. אם כך, בנות צלפחד שחידשו שלדורות בת לא רק יורשת אלא יכולה להינשא לאשר חפץ ליבה ואין הירושה שהביאה חוזרת ביובל, אולי הן שגרמו שדין היובל פקע הרבה לפני גלות שניים וחצי השבטים, במרוצת הדורות התערבבו נחלות השבטים עקב 'בנות יורשות' ונישואות באשר תישאנה ותינשאנה, בפרט אם נאמר שט"ו באב הוא חג קדום מימי תקופת השופטים.

נוסחם ומנהגיהם. ולעתים קרובות, הבת מביאה לנישואין את 'הירושה והנחלה' מבית אביה ואמה והבעל מקבל עליו מנהגים אלה. וההפך.²¹

ומה נעשה עם מדרש איכה לעיל שחזר תשעה באב ומחק את ט"ו באב? מה נענה לטענתו ששנאת חינוס ופילוג העם כבר מחקו את "הותרו שבטים לבוא זה בזה" ובטל ט"ו באב המקורי! נאמר לו "חכמות נשים בנתה ביתה" (משלי יד א). בדור הזה, בו קולן של הנשים הולך וגובר ומהן חכמניות ומהן צדקניות ודרשניות, עובר קו ישר מבנות צלפחד אליהן. ובזכות הנשים שקבלו את התורה תחילה (תנחומא מצורע סימן ט) שוב "הותרו שבטים לבוא זה בזה". זו הייתה גדולתן וחוכמתן של בנות צלפחד שלכאורה נלחמו על דבר פרטי ואנושי פשוט – רצונן לרשת את אביהן שמת בלא בנים (זכרים) ולא לאבד נחלה, אבל גם ראו הרבה מאד קדימה והבינו שדרך זו סופה לשבור את המסגרת השבטית של עם ישראל, להתירה, וליצור עם אחד. אכן, חכמניות ושקולות היו.

תם וְלֹא נִשְׁלַם זֶה הַדָּף
לְתַקוּן יוֹם ט"ו וְא"ו בָּאָב
זֶכֶר לְמַקְדָּשׁ אֲשֶׁר חָרַב
נִזְרָה לְעַם לְאַרְצוֹ הוּא שָׁב

יְחִישׁ יְשׁוּעָה שׁוֹכֵן עַב
לְכָל אֲשֶׁר יִכָּאֵב
לְכָל אֲשֶׁר יִדָּאֵב
יִגְיֶה חֲשָׁכּוֹ יֵאִיר לוֹ כּוֹכֵב
עַד יִמְלֹא פִּי שִׁיר לֹא אֶקְזֵב
וְתוֹדָה וּבִרְכָּה יִרְנְנוּ שְׁפָתוֹתָיו

וּלְכָל אֲשֶׁר בֵּיתוֹ שָׁלוֹ
טָרֵם נִצָּב

וְחוֹלָה בְּכַרְמֵי שִׁילָה
טָרֵם חֲטוֹף

נִשְׁלַח אַחֲוָלֵינוּ בְּעֵדוֹ
ל- Two בָּאָהֵב

יִבְנֶה בֵּית אֵיתָן מִשְׁלוֹ
עִם אֲשֶׁר יֵאָהֵב
בִּט"ו בָּאָב

מחלקי המים

מים אחרונים 1: הרעיון של שאילת בגדי הלבן, היינו שאף אחת לא לובשת את בכד הלבן שלה, מצוי בדומה במסכת סוכה פרק ד משנה ד: "מצות לולב כיצד? יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין את לולביהן להר הבית והחזנין מקבלין מהן וסודרין אותן על גב איצטבא והזקנים מניחין את שלהן בלשכה ומלמדים אותם לומר כל מי שמגיע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה. למחר משכימין ובאין והחזנין זורקין אותם לפניהם והן מחטפין ומכין איש את חברו וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו". אבל תקנה זו של לולב בשבת בהר הבית לא החזיקה מעמד ואפשר שכך אירע גם למחוללות ולפיכך בטל בהדרגה מנהג נאה זה:.

מים אחרונים 2: החיבור של בנות צלפחד לט"ו באב קשור גם ללוח השנה. פרשת מסעי, בה מוזכר נושא בנות צלפחד בפעם השנייה (הפעם הראשונה היא בפרשת פנחס) ובהקשר עם הסבת הנחלה ממטה למטה, היא החותמת את ספר במדבר ולעולם תהיה שבת מברכים של חודש אב – החודש של ט"ו באב שבזכות בנות צלפחד הפך ליום שהותרו בו שבטים לבוא זה בזה. ראו כללי הלוח בשולחן ערוך אורח חיים סימן תכח.

²¹ והבנים והבנות אשר ייוולדו להם, כיצד ינהגו?

